

és fenomenológiára támaszkodó filozófiai antropológiát hoz létre. A történet jelenének kiemelése igencsak belevág az emberi létezés értelem-sűrűségébe, és egy olyan dimenziót nyit meg, amely az igazság történéseit hordozza magában.

A képzelet és a metafora kettőssége egy olyan lehetőségnek tűnik, amely képes megragadni ezt a mozzanatot és fenntartani az időben kibontakozó elbeszélés tartalmában.

Lázár Zsolt

Két hagyomány, két fogalom

Papp Levente: A fenomenális tudat kérdése és az intencionalitás. Egyetemi Műhely kiadó, Bolyai Társaság – Kvár 2015. 222 old.

Általánosan ismert a kontinentális és az analitikus filozófia közti törésvonal, s ez igencsak észrevehető az elmefilozófia területén belül is. Olyannyira igaz ez, hogy a két oldal egészen sokáig elzárkózott mindennemű érdembeli vitától. Ez a trend napjainkban megfordulni látszik, s ezt jól példázza Papp Levente doktori dolgozata is. Mint a cím is jelzi, a dolgozat a témakör két jelentős és vitatott fogalmán (azaz az intencionalitáson és a fenomenális tudaton) keresztül közelíti meg az elmefilozófia általános kérdéseit, s hozzá érintkezésbe eme szöges ellentétben álló hagyományokat.

A könyv szerkezetileg 10 fejezetre tagolódik, ezek szoros egységet alkotva visznek el a végső konklúzióig. Alapvetően az intencionalitás és a fenomenális tudat fogalmait járja körül, valamint ezek kapcsolatát tárgyalja a szerző. A dolgozat fő állítása szerint nemcsak a kvália vagy a fenomenalitás problémája számít nehéz kérdésnek (a chalmersi felosztás alapján), hanem a könnyű problémának vélt intencionalitás kérdése is. Ez főként abban áll, hogy utóbbi is csakúgy ellenszegül a naturalizálásnak, mint előbbi. Sőt az intencionalitás éppen a fenomenalításban gyökerezik, s így egy redukálhatatlan belső szubjektív vetülete is van. Rögtön hozzá is kell tenni, hogy ezáltal kritikával illeti azt az elképzelést, miszerint a kognitív tudomány leírása teljes körűen magyarázni tudná a pszichológiai és az intencionális állapotok működését. Papp Levente felülvizsgálja tehát Chalmers elgondolásait a funkcionalizmust illetően. Utóbbi szerint, bár

megszorításokkal, de a funkcionalizmus egy működőképes elgondolás, ugyanis képes megmagyarázni az elme fenomenológiai szintje alatt meghúzódó folyamatokat. Ez azonban több szinten is problémás, egyrészt utat enged az epifenomenalizmusnak, továbbá kizárja azt a lehetőséget, miszerint a funkcionalizmus és a kognitív tudományok a maguk eszközeivel feltárhathják a pszichológiai és az intencionális állapotok működését.

Ebben rejlik a dolgozat nagy érdeme is, hiszen egy olyan álláspont mellett érvel, mely mindkét oldal számára legalább elgondolkodtató kell hogy legyen. Olyan alapvető fenomenológiai felismeréseket fogad el, mint a prereflektív tudat, a tudat prespektivikussága és tranzitivitása. Ezekből származik az a dolgozatot meghatározó belátás is, miszerint ez az aspektusos jelleg ugyanúgy meghatározza az intencionalitást is. Ugyanakkor azt is megállapítja, hogy nem csak objektumokra irányuló intencionalitásról beszélhetünk, hanem általánosan is szó lehet intencionalitásról, mivel sosem vagyuk mentesek a világra vonatkozottságtól. Ez a tendencia érvényesül a szubjektív fenomenalítás esetében is, ugyanis ezt is kiterjeszti pl. a kognitív folyamatokra is, mondván, hogy például a megértés is bír egy sajátos fenomenális jelleggel. Erre kitűnő példa az élőbeszéd hallgatásakor fellépő sajátos kognitív fenomenológiai tapasztalat. Az, aki megérti az éppen beszélt nyelvet, teljesen más tapasztalattal fog bírni, mint aki nem, annak ellenére, hogy a „bemeneti”

érzetadatok teljes mértékben megegyeztek. Vagyis elvont kognitív folyamatoknak is van egy konstitutív fenomenológiai jellegük, szemben azzal, amit az analitikus elmefilozófia állítana. Ez az előbb bemutatott diskurzus bár sokszor fenomenológiaiira emlékeztet, mindennek ellenére egy módszereiben és problémafelvetéseiben döntően analitikus keretben történik.

Visszatérve a chalmersi problematikához, Papp Levente is amellett áll ki, hogy téves a tudat problémájának a könnyű-nehez felosztása, s hogy a funkcionalizmus Chalmers által elképzelt helye sem elfogadható. Utóbbi szerint a funkcionalizmus képes lehet megmagyarázni a fenomenalitás alatt húzódó jelenségeket, nevezetesen a pszichológiai elme működését. Ez lenne tehát a könnyű probléma, s így elvileg minden alapvető mentális funkcióknak (pl. emlékezés, tanulás) megoldható, feltárható. Fontosnak tartom itt kiemelni azt az egyszerű igazságot, hogy amikor az elme rejtélyének felfedéséről beszélünk, elsősorban mindenki a saját elméjét szeretné megérteni. Ebből a felismerésből rögtön problémásnak látszik a funkcionalizmus célkitűzése, hisz mint tudjuk, egy objektív, harmadik személyű feltárása a tudatosságnak nem hozza majd meg a várt eredményt. Hiába tudjuk majd, hogy a válasz 42, ha nem lesz annak számunkra, azaz egyének, személyek számára értelme.

Chalmers felosztása azon a hallgatólagos feltételezésen nyugszik, mely elválaszthatónak és függetlennek képzelet el mind az intencionalitást, mind a szubjektív fenomenalitást (vö. 105–118.). Ezen az implicit gondolon nyugszik az elhíresült zombi-argumentum is, s ez támasztja alá a funkcionalizmust is (vö. 120.). Azonban, teszem hozzá – az előbbieken említett mellett –, ha készek vagyunk arra, hogy elkönyveljük a szubjektív fenomenalitást mint egy nem konstitutív és nem esszenciális tényezőt az elme magyarázatában, készülünk fel arra, hogy mindig egy magyarázati fekete lyukként fog tátongani előttünk, mely áthúzza majd minden próbálkozásunkat. Az elme ugyanis csak a maga teljességében magyarázható meg (ha feltétlenül hiszünk az elme megérthetőségében), s ha vagyunk az

értelmezés számára vakfoltokat, úgy mindig oda fog menekülni a tudat, ugyanis „a szubjektív elme nélkülözhetetlen az elme megértésében, ugyanakkor a viselkedés magyarázatában is elkerülhetetlen, mivel nélküle csak valamiféle pszeudoelméről beszélhetnénk”. (136.) Nincs tehát olyan, hogy könnyű probléma, vonja le a következtetést Papp Levente. Az intencionalitás ugyanúgy ellenáll a naturalizálásnak, s mivel a tudatosság konstitutív eleme az elmének (8. fejezet), így a funkcionalizmus kísérlete tévedésnek bizonyul. Elismerhető, hogy bizonyos mértékben kezelhetjük reduktívan az intencionalitást, de éppen a fenomenalitással való szoros kapcsolata miatt ez nem általánosítható. A tapasztalat kvalitatív oldala nem választható le annak reprezentációs jellegéről, vagy számomra megfelelőbbnek tűnő fogalommal élve, a valamire való vonatkozásról. Téves tehát a kettő elválasztásának stratégiája, s ebben az értelemben közelíti a dolgot a két, már említett hagyományt egymás felé.

A dolgozat szerkezetileg rendkívül tiszta és konzisztens. A könyv egészen érződik, hogy alaposan át lett gondolva, és minden része tudatosan elő volt készítve. Ugyanakkor megjegyezném, hogy ez két kevésbé kedvező dologhoz is vezetett. Egyrészt a mindenre kiterjedő alaposág és részletesség bizonyos pontokon az érthetőség és a hozzáférhetőség rovására is ment. Habár a szöveg nyelvezete rendkívül pontos és körültekintő, a szerző hajlamos elveszni a részletekben. Ez egyfelől dicsérendő, mivel a filozófia megköveteli az önreflexivitást s a fogalmak helyes használatát, másfelől pedig emiatt a szöveg helyenként egyensúlyát veszti. Nem a nagy képet kapjuk meg adott rész befejeztével, hanem a pixeleket, amelyek értelmes képpé alakítása nincs eléggé megtámasztva. Másrészt a szöveg olyannyira feszes, hogy már-már terhes a belső utalásoktól, minden fejezet egészen szorosan csatlakozik az ezt megelőzőekhez. Emiatt is van az, s ez semmiképp sem róható fel negatívumként, hogy a szöveg egyszeri olvasása után az még közel sem látható át és érthető meg teljesen. De ennek köszönhető az is, hogy számomra egy nagyon tanulságos dolgozat tapasztalatát nyújtotta.

Jakab Zalán-Tamás